

MB: Michał Buchowski
ZB: Zuzana Bártová
AL: Agata Ladykowska
VT: Viola Teisenhoffer

VT: Üdvözlök mindenkit életünk első, talán utolsó, de remélhetőleg nem utolsó podcastjában. Szeretném üdvözölni Michał Buchowskit, aki a Visagrad Fund által finanszírozott, Vallási változások Közép-Kelet-Európában című projektünk keretében megrendezett konferenciánk fő előadója. A stúdióban Zuzana Bártová, Agata Ladykowska és jómagam, Teisenhoffer Viola, a projekt koordinátorai. És azért gyűltünk ma itt össze ebben a számunkra teljesen új podcastban, hogy arról beszéljünk, hogy Közép-Kelet-Európában a tudás hierarchiái hogyan hatnak a vallási jelenségek kutatására, de nem csak ezen a területen, hanem a társadalomtudományokban általában.

Most átadom a szót Agatának és Zuzának, akikkel együtt dolgoztuk ki ezt a Visagrad Fund projektet. Tehát, hogyan jutottunk el pontosan a tudás hierarchiáinak kérdéséhez, amelynek Michał Buchowski nagy szakértője, és aki nagyon elkötelezett ebben a vitában?

AL: Kitüntetett vendégünk a Visegrádi projekt közelgő konferenciájának főelőadója, Michał Buchowski professzor, a lengyelországi Poznańi Adam Mickiewicz Egyetem Antropológiai és Etnológiai Intézetének és a Frankfurt am Oder-i Viadrina Európai Egyetemnek a professzora.

VT: Mit értünk a tudás hierarchiáin? Természetesen, most Michał Buchowskinak adom át a szót. Alapvetően három tanulmányra támaszkodunk, amelyek közül az egyik 2004-ben jelent meg. Ennek címe „Hierarchies of Knowledge in Central-Eastern European Anthropology”, és az *Anthropology of East Europe Review*-ban jelent meg (<https://scholarworks.iu.edu/journals/index.php/aeer/article/view/296>); ez egy bevezető tanulmány a tudás hierarchiáiról. Aztán van egy tanulmány 2014-ből, amely a *Cargo* című cseh folyóirat különszáma a közép-kelet-európai kritikai antropológiákról (<http://cargojournal.org/index.php/cargo/issue/view/19/24>). És amit itt láthatunk, az egyfajta idővonal, mert az első tanulmány, amire hivatkozunk, 2004-ből való, majd 2014-ből. És most már majdnem 2024-ben járunk. És hol tartunk a tudás hierarchiáinak kérdésében? Még néhány szót erről az első tanulmányról, mert természetesen ez egy nagyon kényes kérdés, hiszen nem szabad azt gondolnunk, hogy amikor a tudás hierarchiáiról beszélünk, akkor csak a kelet-nyugati megosztottságról beszélünk, ami ebben az esetben nyilvánvaló, amikor Közép-Kelet-Európáról beszélünk, hanem ez más tagoltságot is jelent, még az antropológiai és tágabban a társadalomtudományi kutatások területén is a közép-kelet-európai országokban, mert ezek különböző elméleti álláspontokat feltételeznek, illetve a nyugati elméletek különböző használatát jelentik. És persze vannak helyi kutatók, „helyi tudósok” – idézőjelben, háromszoros idézőjelben is –, akik ellenzik ezeket a nyugati elméleteket, és akik inkább az empirikus kutatások mellett döntenek. Tehát a tudás hierarchiái a társadalomtudományok területén a helyi viszonyokra is vonatkoznak. És akkor mit jelent ez a kifejezés? Nagyon árnyalt, mert vannak érzelmi és kognitív vonatkozásai, de kapcsolatokra is vonatkoznak. De beszélhetünk, és itt Michał Buchowski kifejezéseit használom, mentális határokról is. Ezek ránk kényszerített mentális határok. Beszélhetünk intellektuális szegregációról is. És nem

kellene, lehet, hogy ez így erősnek tűnik, de teljesen indokolt. A kérdés tehát az, hogy hogyan állunk ma ezekkel a kérdésekkel?

MB: Nos, úgy érzem, hogy kihívtak a táblához, szóval... Mondok néhány szót több dologról. Először is, nem tudom, hogy releváns-e vagy sem. Tulajdonképpen a hagyományos népi vallásossággal kezdtem a tanulmányaimat. Ez volt az MA témám sok-sok évvel ezelőtt. Aztán a mágiával, a tudománnyal és a vallással foglalkoztam, de ez többnyire mind elméleti jellegű volt. És amikor jött a változás, mármint 1989-ben, és a legtöbben ráugrottak erre a témára, én kivonultam belőle, mert ez olyasmi, hogy nem akarok az árral úszni, talán ez volt a motiváció. Aztán eljutottam ehhez a tudás hierarchiáihoz. Nos, mit jelent ez? Azt jelenti, hogy a különböző helyeken előállított tudás aszerint hierarchizálódik, hogy hol keletkezik. Vagyis, hogy vannak központok és perifériák, hogy ezt a tudást a termelés helye miatt másképp értékeli. És ezek a tudástermelő központok „véletlenül”, persze idézőjelben, a nyugati tudásközpontokban helyezkednek el, az antropológiában leginkább Nagy-Britanniában és az Egyesült Államokban, részben Franciaországban. És ha megnézünk néhány adatot, amelyeket remélem, hogy holnap, a vitaindító előadásomban is ismertetni fogok, ez nyilvánvalóvá válik. És akkor, persze, felmerül a kérdés, hogy miért van ez így és hogy ez helytálló-e. És persze van egy talány, mégpedig hogy, egyrészt, az emberek azt mondhatnák, hogy nos, mindig van minőség, és a minőségnek kell az első helyen állnia, és vannak mondjuk olyan elméletek vagy kutatók, akik az eredményeik minősége miatt keltik fel a többiek figyelmét. És ez persze egy erős érv. Másrészt, ott van az is, hogy miért kerülnek mindig ugyanazokra az egyetemekre, hiszen a tudás hierarchiái nemcsak az egyszerű kelet-nyugati megosztottságra vonatkoznak, hanem bizonyos régiókon vagy országokon belül is vannak hierarchiák. Van különbség a, nem is tudom, a London School of Economics és az Egyesült Királyság valamelyik vidéki egyeteme között, vagy Chicago és Berkeley és az Egyesült Államok néhány közösségi főiskolája között, tehát az emberek panaszkodhatnak ilyen értelemben is.

De 1990-ben volt valami. 1989 után, úgy értem, nagyon érdekelt bennünket, hogy mi történik Nyugaton, és mi, úgy értem, a közép- és kelet-európai tudósok, és valószínűleg nem csak mi, sokat tanultunk róla, nagyon próbáltunk sok irodalmat szerezni, nyugati irodalmat, ami nem volt olyan könnyen elérhető, mint ma. Nagyon nehéz volt könyvekhez vagy könyvmásolatokhoz, könyvek fénymásolataihoz, stb., hozzájutni. És akkor volt ez az érdeklődés a nyugati tudósok részéről, hogy mi történik a közép-kelet-európai tudományos életben. Aztán 1989 után, amikor is létrejött az EASA (European Association of Social Anthropologists), például, a Szociálandropológusok Európai Szövetsége, amely valójában nagyon jóindulatúan befogadta az úgynevezett etnológusokat vagy etnográfusokat is, még a mi régióinkban és Kelet-Európában is, volt egy remény, hogy a nyitásnak ez a pillanata a tudás áramlásához vagy a tudáscseréhez vezet, és még több ember a mi régióinkból, a mi régióink kutatói, megpróbálnak még többet tanulni a nyugati kiemelkedő és nagyon jó, kétségtelenül nagyon jó tudósoktól.

Ösztöndíjakat ajánlottak fel, és erre ti magatok vagytok a példa. Úgy tűnik, hogy ebben a kis csoportban én vagyok az egyetlen, aki nem nyugati egyetemi képzésben részesült [ZB, AL és VT nyugat-európai felsőoktatási intézményekben szereztek doktori címet]. Együttműködtünk ezekkel a kutatókkal, meghívtuk őket előadásokra, és a lehető legtöbb diákot küldtük hozzájuk, stb.

És aztán, tíz vagy tizenöt évvel később, 2004-ben, néhányan közülünk, és nem csak én, mert voltak olyanok is, akikkel Szlovéniában, Magyarországon és más országokban is beszéltem, hogy Kelet-Európával kapcsolatban van egy kívülről érkező szakértelem, és úgy érezzük, hogy sokat tanultunk, és úgy érezzük, hogy megpróbálunk mindent megtenni, hogy úgymond összehangoljuk tudásunkat, és hozzájáruljunk ezekhez a kutatásokhoz. 2002-re, amikor például megjelent a posztoszocialista könyv (Hann, Chris (szerk.). 2001. *Postsocialism. Ideals, ideologies and practices in Eurasia*. London: Routledge; <https://www.taylorfrancis.com/books/edit/10.4324/9780203428115/postsocialism-hann>), és számos más könyv, amelyeket ennek a tanulmánykötetnek a cikkei is idéznek. Nem volt egyetlen kelet-európai kutató sem, kivéve Dobrinka Kostovát, ha jól emlékszem, aki Christian Giordanóval közösen írt hozzá egy cikket. Úgy tűnik, Christian Giordano kérte fel őt, hogy együtt írják meg ezt a cikket.

Volt tehát egyfajta csalódottság, ami valahogy arra késztetett, hogy megírjam ezt a cikket, ami eléggé érzelmi jellegű volt, és kezdetleges ismereteken vagy egyszerű tényeken alapult, és valójában ezeket az érveket nem ebben a 2014-es, hanem a 2012-es Focaalban megjelent cikkben fejtettem ki (Buchowski, M. 2012. "Intricate relations between Western anthropologists and Eastern ethnologists." *Focaal—Journal of Global and Historical Anthropology* 63 (2012): 20–38.

<https://www.berghahnjournals.com/view/journals/focaal/2012/63/focaal.2012.issue-63.xml>).

Ez az érveknek a teljes kidolgozása, ami nagyon tiszteletteljes mindazzal szemben, ami a kutatásban, az nyugat-európai antropológiai kutatásban történt, de egyben jelzi, hogy, nos, valamit tenni kellene, és harcolnunk kellene valami ellen... Az ellen, amit Gustavo Lins Ribeiro és Eduardo Restrepo kozmopolita provincializmusnak és provinciális kozmopolitizmusnak neveznek (Ribeiro, Gustavo Lins. 2005. "World anthropologies : cosmopolitics, power and theory in anthropology." *Journal of World Anthropologies Network* 1 (1): 55-74; Restrepo, Eduardo és Escobar, Arturo. 2005. "Other Anthropologies and Anthropology Otherwise: Steps to a World Anthropologies Framework." *Critique of Anthropology* 25 (2): 99-130). Ez azt jelenti, hogy akik a tudásközpontokban vannak, a saját eszméik elefántcsonttoronyában élnek, csak maguk között folytatnak eszmecsérét, és nem látják, mi történik odakint. Ebben az értelemben tehát ez provincializmus, holott azt állítják, hogy kozmopoliták. És mi, a perifériákon, a tudás perifériáin, mi provinciális kozmopoliták vagyunk, mert mi mindent tudunk erről, a központokról, az elméletalkotásról, noha ebben az értelemben mi nem veszünk részt ebben, mert tudatlanok vagyunk.

És ez nem csak minőség kérdése, nem csak az kutatás úgynevezett minősége számít. A tudomány társadalmi gyakorlat, és számos társadalmi szabály érvényesül a tudományos termelésben is. És van benne valami rendszerszintű. És ez a döntő probléma, hogy hogyan lehet leküzdeni azokat a rendszerszintű akadályokat, amelyek valahogy oda vezetnek, hogy egyes ismeretek értékesebbek, mint mások. És ebben az értelemben, ha ez így van, az nem igazságos. És meg kell néznünk, hogy mi van benne.

Befejezném, csak egy mondattal. Ez egy igazi rejtély, mert hogyan lehet egyszerre megőrizni az antropológia egységességét és kozmopolitizmusát is? Mint például a nyelv esetében –; hogyan lehet helyi tudományosságot létrehozni helyi nyelven, hiszen a nyelvi sokféleség ugyanolyan fontos, mint a biológiai sokféleség a tudományos termelésben is. És ugyanakkor hogyan lehet ma az angol nyelvtől eltérő nyelven kommunikálni az egész világgal? Ugyanez

vonatkozik az ösztöndíjakra is. Hogyan lehetnek egyszerre helyiek és egyetemesek? És úgy gondolom, hogy az a recept, amelyet Johannes Fabian a *Világantropológiák* című könyvének utolsó fejezetében (2006,

<https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9781003087434-18/world-anthropologies-johannes-fabian?context=ubx&refId=c5fc5c63-d3c5-4a66-9cea-3a724592c272>) adott, valószínűleg az egyetlen megoldás, amelyet számításba vehetünk, hogy felborítsuk ezeket a hierarchiákat. És ez az egyetlen módja annak, hogy állandóan tiltakozzunk ellenük, hogy felborítsuk ezeket a hierarchiákat. És remélem, hogy ez a konferencia is hozzájárul egy kicsit ehhez.

AL: Nagyon tetszik ez a metafora, hadd ismételjem meg, a kozmopolita provincializmus és a provinciális kozmopolitizmus metaforája. Jól mondom, ugye? Nagyon tetszik, sokat elmond, szép metafora. De ezzel kapcsolatban, úgy értem, ez egy nagyszerű következtetés, hogy valahogyan fel kellene borítanunk a tudás hierarchiáit, de a probléma, amit látunk, az, hogy ezek folyamatok. Vannak olyan rendszerszintű mintázatok, amelyek nyilvánvalóak és láthatóak számokra és számunkra, de nem ismerik el általánosan. És az akadémiai életben, mind Közép-Kelet-Európában, mind Nyugat-Európában azt látjuk, hogy van egyfajta tagadás, hogy ezek léteznek, hogy van egy olyan feltételezés, hogy mindannyian demokratikusak vagyunk, hogy mindannyiunknak egyenlő esélyei vannak, és ha elég keményen próbálkozunk, akkor mindannyiunknak egyenlő esélyei és egyenlő sikerei lesznek. De ez nagyon trükkös, és nagyon igazságtalan ezt mondani, nemcsak azért, mert a strukturális egyenlőtlenségek, a pénzügyi egyenlőtlenségek léteznek, hanem vannak sokkal finomabb mechanizmusok is, és nagyon nehéz meggyőzni valakit, aki nem akarja látni ezeket.

VT: Visszatérve arra a gondolatra, hogy hogyan kezeljük a tudás hierarchiáit, még közöttünk is, mit tanácsolhatok például az egyetemi hallgatóknak, mit tegyenek? Mert most már igenis hozzáférünk a nemzetközi irodalomhoz, bár úgy érzem, hogy a JSTOR-hoz és az összes ilyen adatbázishoz való intézményi hozzáférés itt sokkal korlátozottabb, mint korábban Nyugaton. Szóval ezért gondolkodom egyfajta intellektuális vándorláson, hogy oda-vissza közlekedjek a kétféle gondolkodásmód között, még a módszerek esetében is, mert egy érdekes pont vagy egy érdekes megfigyelés, amit Agnieszka Pasięka tesz a *Cargo* című folyóirat 2014-es számában megjelent tanulmányában

(<http://cargojournal.org/index.php/cargo/issue/view/19/24>), hogy amikor Közép-Kelet-Európában készült helyi etnográfákat látunk, szembetűnően nagy hangsúlyt kap a beszéd és a diszkurzív elemzés, és kevés a leírás. Ha például felveszem az intellektuális vándorlás álláspontját, akkor a klasszikus etnográfákhoz fordulok, és megpróbálom ezeket alkalmazni ezeken a különböző helyeken, amelyek nem annyira egzotikusak. Tehát ez egy lehetséges példa.

A másik pedig, hogy szemléljük kritikusan ezeket a nyugati fogalmakat, és ne vegyük át kritikátlanul azokat. Cikkében, Agnieszka Pasięka idéz valakit, akire nem emlékszem, de egyfajta „elméleti paradéról” ír az etnográfiai adatoktól elszakadó divatos fogalmak és nagy elméleti keretek használatára utalva. Tehát, szerintem a mi feladatunk valójában az, hogy kísérletezzünk. Persze, ha feltételezzük, hogy kísérletezzünk a fogalmakkal, módszerekkel és

elméletekkel, akkor valamiféle szorosabb párbeszédet tudunk kialakítani a két perspektíva között.

AL: Én elgondolkodtam ezen az idővonalon, mert Michał elmondta, mi volt a 90-es években, hogyan kezdődött az egész, aztán most idézte ezt a 2014-es cikket. És éppen nemrég, idén (2023) írtunk együtt egy bevezetőt, és megpróbáltunk több kérdést is megfogalmazni, és az volt a gondolatmenetünk, hogy a vallás kutatásában, ebben a régióban van egyfajta posztkoloniális gondolkodásmód, amelyet valahogyan mind a nyugati tudósok, akik ebben a régióban kutatnak, mind pedig a helyi tudósok, akik ebben a régióban kutatnak, egyaránt magukévá tesznek. És ez mindig jelen van az alávetettség dominanciájának és az alárendelt pozíciónak a gondolatában, amelyet helyben valahogy implicit módon elfogadnak. Michał, láttál valamilyen folytonosságot? Azt is láttad, vagy talán nem, hogy ezek a helyzetek, ezek a mechanizmusok továbbra is működnek?

MB: Először is, a két hagyomány közötti navigálásról. Igen, egyikünk sem ellenez semmilyen kutatást, nem ez a lényeg. Csak arról van szó, hogy a mi szempontunkból úgymond nagyobb egyenlőséget kellene teremteni a világ különböző részein előállított különféle tudományos ismeretek között. És, persze, amit már korábban is mondtam, hogy a tudás egyetemessége, utalhatunk a racionalisták és relativisták közötti vitára is a múltban, akik azt állították, hogy a tudás Gellner, Ernest Gellner, sok antropológus egyik hőse, beleértve engem is, akinek a tudása egyetemes és a kontextustól függetlenül bárhová eljut. És akkor felmerül a kérdés, hogy milyen tudásra gondolunk itt? És akkor egy relativista azt mondaná, hogy a tudás nagyon sok tényezőtől függ. Ebben az értelemben közelebb állok, sok tekintetben közelebb állok ehhez a relativista megközelítéshez. De senki más nem ellenez semmiféle kutatást, ahogy mondtam.

És ezt kellene tennünk, amit te javasoltál. Menjete el más egyetemekre, látogassatok meg más kutatóintézeteket, tanuljatok; ha csak tudtok, menjete el Chicagóba vagy Londonba, de menjete el Brünbe (Brno) és Prágába is, és nézzétek meg, mit csinálnak ott az emberek. És ez a fajta ingázás vagy állandó navigálás a különböző emberek között, akikkel találkozunk, és a különböző kutatások között, ez az, ami folyamatosan gazdagítja a szemléletünket. Ezt tanácsolom mindenkinek, minden diáknak. Ne csak üljenek otthon, ne legyenek bezárkózva, mert az egy helyre való bezárkózás ideje, mert Immanuel Kant ideje, amikor Königsbergben ült, lejárt. Nem csak arról van szó, hogy most már bármilyen tudáshoz hozzá lehet férni, mert ott a Wiley Blackwell vagy bármelyik portál, ahol bármilyen kiadványt megkaphatsz. Nem elég csak olvasni. Ehhez hozzátartozik ez a személyes tapasztalat, és az, hogy találkozunk a többi kutatóval, hogy lássuk a többi egyetemi közeget, és tanuljunk belőle. Ez az első pont. A második pont Agata kérdése. Ez a 2004-es cikk nem az első volt. Az antropológia mindig is kritikus volt a saját tudományos tudástermelésével szemben, és visszanyúlhatunk, nem is tudom, nemcsak Talal Asadhoz, hanem Stanley Diamondhoz és másokhoz, a kolonializmus kritikájához. Ők aláásták az antropológiai tudást, de ez egy másik történet. De aztán ott volt ez a *world anthropology* (világantropológia) irányzat is, amely főként Latin-Amerikában alakult ki, ami szintén sokatmondó, ugye? Vagyis ez mond nekünk valamit. De a legtöbbször ezek a kutatók, akik részt vettek ebben az irányzat, mint Arturo Escobar vagy Gustavo Lins Ribeiro, Marisol de la Cadena és mások, valójában a legtöbben amerikai egyetemeken

tanultak, és talán ez az a pillanat, amikor rájöttek, hogy valami nem stimmel. Miért? Egyrészt, mivel az amerikai tudományos életben kaptak képzést, rájöttek, hogy valami baj van a tudás rendszerszintű hierarchiájával, ahogy mi nevezzük.

De aztán ez a 2004-es cikk valahogy nem vált ismertté. Mondhatjuk, hogy ez a történet megisméltődött Közép-Kelet-Európában. És vannak sajátos aggályaink. És volt rá némi reakció, és azt hiszem, hogy ez valamennyire ezt az idővonalat illeti. Van valami abban, hogy a Max Planck, az alma matered (AL), kiadott három hatalmas kötetet az etnográfia történetéről. És aki az etnográfia történetéről akar megtudni valamit, az rengeteg információt találhat benne, és ez Európa keleti és nyugati részéből érkező kutatók közös munkájával készült. Aztán úgy gondolom, hogy több olyan cikk is van, amelyet szintén neves nyugati kutatók írtak, akik azt mondják, hogy hogy amikor ilyesmit csinálunk, valahogyan össze kellene kapcsolnunk ezt a két hagyományt. És van néhány ilyen neves tudós – neveket is tudnék mondani, de nem tudom, hogy ez helyénvaló-e –, aki elismeri, hogy olyan képzést kapott, ami szerint figyelmen kívül hagyható, hogy mi történik azoknak az országoknak a tudományos életben, ahol kutatnak. Ma már látják, hogy ez hiba volt, vagy hogy másképp csinálhatták volna, és azt tanácsolják másoknak hogy ne kövessék el ugyanezt a hibát. Vannak változások, úgy értem, semmi sem állt meg, de általánosságban, hogy van-e áttörés a tudásközpontokban és a tudományos termelésben, és a mechanizmusokban, amikre te is rákérdeztél, a mechanizmusokban, vannak ezek a folyóiratok, tekintélyes folyóiratok, és vannak a kapuőrök, és a kapuőrök valójában azokat a cikkeket fogadják el, amelyek valahogy megfelelnek a saját elvárásaiknak, hogy milyen a tudomány, milyen a jó antropológia, és milyen a nem jó antropológia. Tehát ez valahogy reprodukálódik. Ha kívülről jössz, és van egy kiváló ötleted, vagy esetleg egy potenciálisan kiváló ötleted, bizonyos esetekben, egy bizonyos ponton nem fogják publikálni, mert valahogy nem illik bele, ahogy mondtam, abba, amit ezek az emberek a jó kutatásról elképzelnek. Ez az én válaszom.

AL: Hallgatlak, és attól tartok, hogy néhány hallgatónk azt mondhatja magában, hogy összeesküvés-elméleteket gyártunk.

VT: Az egyik ezek közül a publikációkat érinti, akár a mesterszakosok, akár a doktoranduszok vagy akár a már befutottabb kutatók esetében, nagyon érdekes megfigyelni, hogy ezek a bibliometrikus tényezők miatt magas rangú folyóiratok általában nem nyílt hozzáférésűek (*open access*), csak legfeljebb néhány évvel a megjelenésük után. Tehát az embereknek különböző online módszerekhez kell folyamodniuk ahhoz, hogy valóban legyen olvasóközönségük, különben ez nagyon drága. Másrészt, vannak a helyi kelet-közép-európai folyóiratok, mint például a *Cargo*, amit említettünk, de azt hiszem, ugyanez elmondható az *Ethnologia Polona*-ról is, ezek nyílt hozzáférésűek, igaz? Vagy az észti *Folklore* című folyóirat. Igen, azonnal nyílt hozzáférésűek, olvassátok el őket, és mindenkit arra bátorítok, hogy nézzen bele ezekbe a folyóiratokba, nagyon érdekes tanulmányok vannak benne. Szóval ne frusztráljon a Wiley Blackwell vagy a JSTOR. Ezzel csak azt akarom illusztrálni, hogy nem gyártunk összeesküvés-elméleteket, és nem vagyunk frusztrált kelet-közép-európai kutatók, vagy ilyesmi.

ZB: Csak egy dolgot szeretnék hozzáfűzni ehhez, és ahhoz az érzéshez, hogy valaki nem akarja elismerni, hogy még mindig léteznek ezek a hierarchiák. Júniusban Franciaországban voltam a Francia Szociológiai Társaság (Association Française de sociologie) konferenciáján. És pont a tudás hierarchiáiról volt egy előadás, de ezúttal a nyugati és ázsiai kutatók közötti hierarchiákról volt szó. És tulajdonképpen ugyanarról a dologról beszélgettek, hogy ezeknek a szingapúri tudósoknak például ismerniük kell az összes irodalmat, amit az adott témájukról kínaiul és Ázsia más részein írtak, de ugyanakkor ismerniük kell az összes nyugati irodalmat is a témáról. Az előadók pedig elmondták, hogy a nyugati kollégák esetében más a helyzet, mert amikor ők az adott témát tanulták, akkor csak a nyugati irodalmat kellett ismerniük. Tehát nem csak arról van szó, hogy egyes elméletek talán értékesebbek, mint mások, hanem arról is, hogy nagyobb a nyomás egyes kutatókon, hogy többet dolgozzanak, mint mások.

MB: Ebben az értelemben ez egy globális jelenség. Mondjuk, hogy a britek panaszkodnak az amerikaiakra, hogy ők uralják a kutatást, az ausztrálok panaszkodnak, hogy ezek a britek és az amerikaiak, aztán a dél-afrikaiak, hogy a britek, az amerikaiak és az ausztrálok uralják a mezőnyt, aztán Nyugat-Európa, Nagy-Britannia és részben Franciaország, a nyugat-európai országok is panaszkodnak, talán most Skandinávia kivételével. És ezek a hierarchiák nagyon sok irányban működnek, az országokon belül is. A bibliometriai, az auditálási rendszerek felé való elmozdulás miatt, például, a Varsói Egyetem és a Szczecini Egyetem más-más helyzetben van. És valószínűleg ez az antropológia esetében is működik, hogy inkább Varsóba, Poznańba vagy Krakkóba megy az ember antropológiát tanulni, mint máshová. Ezt csak kitalálom. De országokon belül is vannak hierarchiák. A múltban ez a felosztás, amelyre sokszor hivatkoztak a nyugati orientációjú antropológusok között volt, akik valahogy elvetették ezt az etnológiát, és azokat akik ezt a kontinentálisabb etnológiát űzték. És egyesek még a tanszékeken belül is megpróbálták ilyen hierarchiát kialakítani. Az etnológiáról van szó, amelyet itt oly sok éven át gyakoroltak, és nagyon nehéz megváltoztatni az irányát. Az egyetemi struktúrában is látható, hogy egyes országokban két tanszék versenyez egymással, az egyik a néprajz, a másik az antropológia, és ezek versengenek, és az etnológia egyszerűen meg akarja őrizni a saját hagyományait, és azt hiszem, hogy a legjobb megoldás az, hogy az emberek egy tanszéken vannak és nincsenek ilyen eltérő elképzelések és konfliktusok közöttük. Ez a két tudományág egyszerűen azért képvisel itt különböző értéket, mert az egyik brit vagy amerikai vagy francia akadémiai bélyegzővel rendelkezik.

És az, ami itt valahogyan felmerült, de nem túl explicit módon, az az elméletalkotás kérdése. A helyi kutatók, mintha a központokon kívüli emberek képtelenek lennének bármilyen elméletet kidolgozni. És azt gondolom, hogy azok az emberek akik a tudományos fellegrákon kívül, a tudomány önjelölt fellegrárain kívül helyezkednek el, ők is produkálnak jó, érdekes és új gondolatokat, de kérdés, hogy azok, akik hatalmon vannak elismerik-e őket, és megállapítják-e, hogy ez egy igazi szociológiai, antropológiai vagy vallástudományi elmélet, amelyet világszerte meg kellene vitatni, és nem csak egy helyen, és hogy van benne valami.

És tudok példákat mondani olyan elméletekre, kár a kommunista időkből is amelyek nagyon jó elméletek voltak, de Tartuban, egy nem túl nagy egyetemen és nem nyugaton születtek. Vagy, hogy hazabeszéljek, mondhatnám, hogy a két témavezetőm egyike, ő tulajdonképpen a gyakorlatnak egy olyan elméletét dolgozta ki, ami hasonló volt, függetlenül, de hasonló volt

és ugyanolyan feszes és jó volt, mint Bourdieu és Sahlins elméletei, és valamennyire kapcsolódott Godolier-hez is, és de nem ismerték el, mert nem sokat publikált angolul, és ekkor megvolt a vasfüggöny, meg ilyesmi. Tehát ez is kérdés, hogy elméletet nem csak bizonyos helyeken lehet alkotni, hanem bárhol. És akkor van egy olyan kérdés is, hogy ezt az elméletet hogyan terjesztik és hogyan fogadják el azok, akiket nem nagyon érdekel a sajátjukétól eltérő elméletek terjesztése.

AL: Nagyon érdekes amit mondtál, és eszembe jut, hogy ez valójában egy feladat, mert eszembe jut Grazyna Kubica, aki megírta Maria Czaplicka történetét, bemutatva őt, az személyiségét, hogy mivel küzdött, és hova jutott el, és milyen volt az élete (Kubica, Grazyna. 2020. *Maria Czaplicka: Gender, Shamanism, Race. An anthropological biography*. Lincoln: University of Nebraska Press). De ez olyan mint a dekódolás, nem? Mintha egy mai perspektívából dekódolnád, hogy milyen lehetett az élete és miért, milyen helyzeteknek volt kitéve, hogy milyen korlátoknak volt alávetve, ami a témavazetődre is érvényes lehet. Mi is, talán néhány diákok, diákunk is végezhetne hasonló munkát. De itt ugyanolyan fontos elméletekről vagy ugyanolyan hatékony vagy zseniális ötletekről vagy kutatókról van szó, akik itt vannak Közép-Kelet-Európában, és akinek a munkáját ma népszerűsíthetnénk, de mit tehetnénk ma magunkért? Hogyan tudnánk szélesebb közönséget elérni a kutatásainkkal, a tudásunkkal?

MB: Az első kérdés, amit feltettél, hogy mit tegyünk? A médián keresztül kellene ezt megtennünk, és, nem is tudom, TikTok vagy Twitter, és miért ne, podcast, mint ez is. De ez a kérdés a nyilvánosság kérdése, hogy hogyan bővítsük azt a nagyközönséget akit érdekel amit csinálunk. A másik kérdés az, hogy hogyan juttatjuk el az eredményeinket a szélesebb nemzetközi tudományos közönséghez. A jelenlegi helyzetben, illetve a mai világban, valamint a tudományos világ szerveződésében nem látok más lehetőséget, mint hogy igyekezzünk minél többet publikálni angol nyelven és minél rangosabb folyóiratokban.

AL: Úgy tűnik, hogy valamiféle következtetésre jutottunk, még ha nem is merítettük ki a témát. Egy vita sem lehet kimerítő, mert van egy állandó, rendszerszintű mechanizmus, amely kitermeli az egyenlőtlenséget, és ami, ismételjük meg, nem egy összeesküvés-elmélet, hanem valami, ami működik, és igyekeznünk kell ezt bomlasztani és ezeket mechanizmusokat leleplezni. Ezzel mindenkit arra biztatunk, hogy hallgassa meg ezt a podcastot, mindenkit arra biztatunk, hogy olvassa Michał Buchowski tanulmányait, és kövesse a Visagrad projektünk tevékenységeit. Köszönjük.

ZB: Ne habozzanak megosztani a podcastot mindenkivel a környezetükben.